

ВОЙНАТА ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ ОТ ПАВЛИКЕНСКА ОКОЛИЯ

НЕЛИ ЦОНЕВА

Свой принос за разгрома на хитлерофашизма имат и стотиците бойци и доброволци от Павликенска околия. Условно участниците във войната могат да бъдат разделени в три основни групи – участници във войната до м.септември 1944год.; мобилизираните бойци и офицери, сражавали се на страната на антихитлеристката коалиция след 9.IX.1944г. и групата на доброволците от гвардейските дружини. Обект на изследване в настоящата тема са само фронтоваците от втората група – редовна войска и мобилизирани бойци, сражавали се в периода септември 1944 до края на войната. Създаването на гвардейските дружини и участието във войната на доброволците от Павликенска околия е вече проучено и описано в книгата на Колю Русев и Недялка Кочева “Напред другари млади, публикувана по повод 40-годишния юбилей от победата над хитлерофашизма. Участието на първата група фронтоваци на практика е най-трудно за проучване, наличните данни са оскъдни и не са предмет на настоящата тема. Отделни опити да се разкрият страници от военната ни история и да се напомни за героизма на военнослужещите, както и за саможертвата на загиналите, са правени във връзка с годишнини от края на Втората световна война Съществуващите публикации, посветени на историята на Павликенска околия, засягат частично само някои страни на тази тема – създаването и дейността на Павликенските гвардейски части и антифашистката борба в околията, като част от общата борба против хитлерофашизма.

До настоящия момент няма задълбочено проучване за точния брой на военнослужещите от 20-те селища на околията, няма публикувани материали, които да напомнят за смелостта на загиналите и които да увековечават подвига им. По-голямата част от фронтоваците вече не са и между живите. Затова целта на настоящата разработка е запазените и предадени от военнослужещите спомени за дните на войната, да станат публично достояние на широк кръг от читатели. В тях са съхранени личните им чувства и преживявания. Техният поглед към ужасите на войната е автентичен и неподправен. Тези редове трябва да бъдат прочетени и да не ги забравяме.

1670 жители на Павликенска околия участват в състава на действащата Българска народна армия. 65 от тях загиват по фронтовете на войната в името на човешкото мирно и свободно съществуване. Ранените войници и офицери от околията са 45.

Във фонда на Исторически музей – Павликени са съхранени спомени документи, лични вещи и снимки на бивши фронтоваци. Една от най-ценните находки е “Военно-полеви дневник на подофицер Иван Спасов

Велев”. Той е роден на 10 март 1919 год. в Павликени. Във войната участва в състава на 5-ти пехотен Дунавски полк от 09.09.1944 до 20.12.1944 г. Дневникът представлява тетрадка с размери 21 – 33 см, с твърди корици на които е написано “Пътни бележки на Иван Спасов Велев от под. 7928 В.П. Иглика”. На първата страница към същия текст е допълнен и домашният адрес: “ул.”Раковски” № 716, кв.Варуша, гр.Павликени, В.Търновско”. От дневника са запазени 60 страниците, изписани от 10 септември до 27 ноември 1944г. Почеркът е красив, а изписаните редове говорят за един грамотен и чувствителен човек. Самият факт, че в часовете за отмора между сраженията той е отделял време за да води дневник, са явно доказателство, че подофицер Иван Спасов Велев е осъзнавал значимостта на историческия момент. Навярно е искал да запази спомена за героизма на българския войн или да разкрие страшния и нехуманен облик на войната. Силно впечатлява и фактът, че във войнишката раница е намерено място и за книгата на Йордан Йовков “Чифликът край границата”. За да посегнеш към книгата във войнишката палатка или в окопа, след поредната битка на фронта, трябва да имаш изградено трайно отношение към литературата и потребността винаги да се самообразоваш и развиваш като личност.

Написаното във военно-полевия дневник на подофицер Иван Спасов ни дава непосредствена информация за атаките на българските военни подразделения в района на гр.Струмица и край селата Царево село, Дервиш и Амзали, за битките на кота 1008. От позицията на участник в драматичните събития той разказва за героизма на бойците и офицерите от 5-та Дунавска пехотна и от 7-ма Рилска дивизия :

На страниците на войнишкия дневник са споделени и чисто човешки преживявания, като притесненията за близките, семейството и приятелите. Особено емоционални са тревожните мисли на автора за съдбата на брат му, който също воюва някъде по фронтовете на войната. В писмата си от Павликени близките му съобщават, че вече повече от един месец нямат вести от него и го питат дали не му се е обаждал. Това кара Иван Спасов да предположи, че брат му е или тежко ранен или попаднал в плен. И двете алтернативи са достатъчно тревожни и безпокоящи. Предположението за пленения брат обяснява и поведението, описано в дневника на 2 ноември. При битката за кота 1008, в щаба на полка докарват двама военнопленници – поляци по народност. Иван Спасов присъства на разпита им, след което има възможност да разговаря с тях. И тогава мисълта за брат му, че може и той да е пленен, го кара да прояви състрадание към пленниците.

Особено драматично Иван Спасов разказва за битките на 1-ва и 3-та дружина от 5 полк край селата Дервиш, Амзали и Ново село, при превземането на кота 1008. Там българските войници дават много свидни жертви, не са малко и попадналите в плен. Описанието на подофициера от Павликени е изпълнено с драматизъм, прави ни съпричастни свидетели на

ужасите и пораженията на войната, дава ни повод отново да преценим безсмислието и антихуманността на всяка една война.

За съжаление в дневника на подофицер Иван Спасов, освен доказателства за героизма на българските войни, можем да намерим и думи, които предизвикват печал и повод за размисъл. Човек не може да не се замисли за вечните човешки добродетели, за чувството на дълг към Родината, за физическите и психическите поражения, които нанася една война. Известно е, че по време на войната избухват войнишки бунтове. Не особено добре въоръжени, гладни и измръзнали, с изпокъсани дрехи и обувки, попаднали под унищожителните атаки на противника, българските войници са изпадали в несигурност и отчаяние. Има случаи и на дезертьорство. Криза и паника в редиците на българските войници описва в дневника си Иван Спасов. Макар и инцидентен този случай е особено драматичен, а написаното не е повод за гордост, а за сериозен размисъл.

В края на запазените страници от дневника на подофицер Иван Спасов, освен редовете посветени на семейството му, са записани и отделни случаи на конфликти между български и македонски войници, станали при съвместните им военни действия в района на гр.Кочани. За подобни сложни отношения между двете армии, както и за някои по-сериозни конфликти между командващите на двете армии, вече има сериозни изследвания и публикации

Колкото и лично да е написаното в един дневник, колкото да е субективно описанието на отделните събития и факти, информацията, която получаваме от дневника на подофицер Иван Спасов Велев допълва героичните страници от историята на 4-та българска армия по време на Брегалнишко-Струмишката операция.

Не малка част от фронтоваците на Павликенска околия са зачислени към 18 пехотен полк – Велико Търново. Войниците от набор 1922 год. отбиват редовна военна служба и поради изтичане срокът на редовното си обучение са очаквали в началото на м.септември 1944 год. да бъдат уволнени. 2-ра пехотна дружина била разположена край с. Факия близо до българо-турската граница. На 4 септември войниците са вдигнати по тревога и вместо към родния Търновски край са натоварени на ешелони в посока Елхово, Стара Загора и София. В средата на м.септември 2-ра дружина е вече в Македония, разположена в подножието на вр.Буковик, в посока на градовете Пехчево и Верово. Задачата е да се завземе върха и да се контролира пътя по който германските войски се изтеглят от Гърция към Германия. За тези събития разказва в спомените си Иван Пенев Лукаев от Павликени . Той описва много драматични битки и дава примери за проявен героизъм на българските бойци и офицери от 2-ра пехотна дружина на 18-ти Търновски полк, в които и той е участвал. Особено трудно е било завземането на кота 805 и преминаването през р.Пчиня на път към Скопие. Запазените спомени на Ив.Лукаев са 22 печатни страници.

За проявен изключителен героизъм по време на войната над 20 войници от Павликенска околия са били наградени с Орден за храброст. Един от отличените фронтовици е Стефан Гатев от Павликени, който е бил мобилизиран в 1-ви дивизионен артилерийски Русенски полк в състава на 5-та Дунавска дивизия. На територията на Сърбия неговата военна част е била разположена в подножието на кота 1029. Предвижването напред било възпрепятствано от намиращия се наблизо немски бункер с картечница, която обстрелвала околността и не позволявала преминаването. Ръководството на полка призовава доброволци от специалната батарея, които да обезвредят бункера. Отзовават се 6-ма доброволци, сред които и Стефан Гатев. В неговите спомени е описано провеждането на акцията.

В двете фази на войната, след мобилизацията през септември 1944г. войниците от Павликенска околия дават 65 жертви. В 65 български семейства не се завръщат синове и бащи, напразно ги очакват почернените им майки, вдовици и сираци. Не могат да бъдат изчислени психологическите, емоционалните и чисто човешки поражения на войната. В почти всички спомени на фронтовците, смъртта на другаря е описана най-емоционално и оставя неизличима следа за цял живот. Стефан Василев от Павликени, мобилизиран в Девета дивизия, разказва за сражение край гр. Куршумлии, Югославия и за смъртта на своя другар от взвода - Иван.

Във втората фаза на войната участват около 1/3 от бойците и офицерите на Павликенска околия, които се сражават на територията на Австрия и Унгария. Там, далеч от Родината, ги настига и вестта за края на войната. За тия дългоочаквани и щастливи мигове по много емоционален начин разказва в спомените си Петър Н. Иванов от Бяла черква. Заедно с другарите си от артилерийската противотанкова част, той бил в района на гр. Марибор, Австрия. На 2 май 1945 год. в дясно от техните позиции се чува силна автоматична стрелба. Необичайната посока, от където идва стрелбата, в началото обърква българските войници, но много скоро разбират, че това е стрелба във въздуха на съветски войници от пехотата на 3-ти Украински фронт. От тях българските войници разбират за превземането на Берлин. Срещата между българските и съветски войници е вълнуваща, войнишките сълзи на радост и братски прегръдки ознаменуват края на войната. По думите на Петър Н. Иванов това бил най-щастливият ден в живота му. Същата нощ българските военни части настъпват далеч на запад към снежните австрийски Алпи и стигат до гр. Клагенфурт.

Докато мъжете воюват на фронта, в селищата на Павликенска околия, както и в цялата страна, се разраства всенародно движение под девиза: "Всичко за фронта, всичко за победата!". Особено активно в това движение се включват жените и новосформираните женски дружества; местните дружества на Червен кръст и комитетите на Отечествения фронт.

През зимата на 1944 до м.май на 1945 год. в селищата от околията се откриват пунктове за събиране на захар, брашно, плодове и други хранителни продукти; подготвят се стотици колети, които са изпратени на фронта. Дружествата на Червения кръст и ОФ-ските комитети успяват да съберат помощи на стойност 2 400 хил.лв, които се разпределят за бойците на фронта и за подпомагане на войнишките семейства. Само женските дружества в околията провеждат 67 акции, по време на които се приготвят сладкиши; плетат се чорапи, ръкавици и пуловери; шият се ризи и партенки. Най-много колети за фронта подготвят жените от селата Паскалевец, Горна Липница и Михалци. В Бяла черква само за една седмица през м.ноември 1944г.са събрани 1 700 хил.лв, както и много подаръци за фронта. Жените от Павликени посещават ранените войници в Плевенската военна болница, а децата от Основно училище събират 17 300лв за бойците на фронта.

До средата на м.декември 1944г. на ж.п.гара Павликени има открит Подкрепителен пункт, на който се раздават над 100 кг цигари и хиляди закуски на минаващите влакове с бойци. В с.Михалци са събрани 145 кожи, 328 кърпи, 67 чифта чорапи, 46 чифта партенки, 23 чифта ръкавици, 70 калъпа сапун, 68 кг орехи, 1700 кутии цигари, 1000 кутии кибрит, 10 ризи и 60 000лв. в с.Дичин събират и изпращат на фронта 78 хил.лв. Помощната организация в околията провежда от 1 до 10 април 1945г. акция за събиране на помощи за фронта и за Втора хирургическа болница край Белгард. От селата в района са събрани и изпратени 445 колета.

Съхранените във фонда на Исторически музей – Павликени спомени на бойци и офицери от Българската армия, за периода 1944-45 год., са ценни източници на информация за личните и чисто човешки преживявания на участниците във войната. Независимо от субективния характер на изказа, написаното от фронтоваците е едно директно и оригинално описание на действителността. В тях впечатленията, емоциите, спомените и усещанията от атмосферата на фронтовата линия са достоверни и неподправени. Само очевидците могат да разкажат за ужаса, който предизвиква избухналата мина или падащите бомби от вражеския самолет, само непосредственият очевидец може да опише болката от смъртта на бойния другар. Спомените на фронтоваците от Павликенска околия са само един малък живописен фрагмент от цялостната жестока картина на Втората световна война. Те помагат да оценим по-цялостно пораженията, които нанася една война върху обикновения човек; да се докаже за пореден път безсмислието, безумието и нехуманния характер на всяка една война. Спомените са чудесен повод за пореден път да отдадем заслужена почит и уважение към паметта на загиналите герои. Те ни дават възможност да се замислим над вечните морални и човешки стойности като дълг, храброст, чест и всеотдайност към род и Родина.

